

HUSSEIN JASMINE

ZEHERY LAJOS

(1893–1968)

Zehery Lajos életéről és tudományos pályafutásáról már készült egy átfogó tanulmány *Faragó Mészáros* Judit tollából, írásomban is erre támaszkodom,¹ kiegészítve azokkal az adatokkal és információkkal, amelyeket kutatómunkám során további adalékként feltártam. Ezen túlmenően a tanulmány célja, hogy *Zehery* Lajos tudományos munkásságát átfogóan szemléltessem, általánosságban kiemeljem ennek jellegzetességeit és górcső alá vegyem néhány jelentős írását, kiemelve azokat, amelyek a büntetőjogi beismerésre, a bírói fegyelmi jogra és a büntetőpolitikai jellegzetességekre fókuszálnak.

I. Életrajz

Zehery Lajos 1893. október 5-én született Szegeden, édesanyja *Szarka* Berta, édesapja id. *Zehery* Lajos, aki a hódmezővásárhelyi királyi járásbíróság elnöke volt. Testvérei *Zehery* István, aki hódmezővásárhelyi tisztiorvos volt, és *Zehery* Etelka. Elemi iskoláit Hódmezővásárhelyen végezte, középiskolai tanulmányait a helyi Bethlen Gábor Református Gimnáziumban folytatta. Jogi diplomáját Kolozsváron a magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem Jog- és Allamtudományi Karán 1915-ben szerezte meg.

Igazságszolgáltatási pályáját 1916-ban kezdte meg, amikor is a m. kir. igazságügy-miniszter, *Balogh* Jenő, a budapesti kir. büntetőtörvényszékhez nevezte ki jegyzővé. Ettől kezdve pályája sebesen ívelt felfelé, ugyanis 1918-ban tanácsjegyzővé, ezt követően 1920-ban bírósági fogalmazónak nevezték ki, majd 1921-ben titkár lett.

Tanárként 1922-től dolgozott Szegeden, ekkor habilitált és a büntető perjog magántanára lett. A büntetőjogi tanszéket ekkor *Lukáts* Adolf² vezette, aki 1924-ben halt meg. *Zehery* az ő személyéről egy nekrológban így emlékezett meg: „*Lukáts* Adolf jósága a szeretet inkarnációjává magasztosította egyéniségét. Ez a szent érzelem menyországgá avatta családi körét, templommá szentelte a tantermet, honnan a tudományt hirdette lebilincselő ékes szólással, a kristálytisztá tudás, az élesen boncoló ész erejével, a szív

¹ FARAGÓ MÉSZÁROS 1993, 5–17. pp.

² *Lukáts* Adolf (1848–1924) büntetőjogász, 1875–1894-ig a pécsi jogakadémián oktatott, majd 1894–1924-ig a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem nyilvános rendes tanára volt.

csodálatos melegségével.”³ Lukáts halálát követően heten pályáztak a megüresedett tanszékvezetői pozícióra, köztük Zehery Lajos is. A beérkezett pályázatokról Moór Gyula⁴ és Ereky István⁵ készítettek jelentést. Ebben Moór első helyen Heller Eriket⁶ – aki végül megkapta a tanszékvezetői kinevezést – és Hacker Ervint⁷ ajánlotta a pozíció betöltésére, Zeherynek pedig a nyilvános rendkívüli tanárrá történő kinevezését szorgalmazta.⁸

A szegedi egyetemen Zehery rendkívül sokféle témakörben hirdette meg kurzusait, ilyen volt többet között: „A büntető perjog különös része”, a „Büntetőjogi praktikum”, a „Sajtóbüntetőjog”, a „Perorvoslatok a büntető perben”, „A fiatalkorúak büntetőjoga”, „A tanúvallomások lélektana”, vagy éppen a „Fegyelmi jog alapelvei, különös tekintettel a bírói és ügyvédi fegyelmi jogra” című tantárgyai.⁹

Nemcsak Szegeden, de a Magyar Királyi József Nádor Műegyetemen is tanított, ahol az 1927/28-as tanévtől meghívott szakelőadóként működött közre, és a műszaki hallgatók részére jogi ismereteket oktatott.

Az oktatás mellett számos más tudományos és közéleti tevékenységet folytatott. 1925-től egészen 1944-ig a *Büntető Jog Tára* főszerkesztője, ezen kívül pedig a *Magyar Jogi Szemle*, a *Közigazgatási Törvénytár* és az *Egyetemes Döntvénytár* szerkesztője is volt. 1930–31 között Franciaországban tartózkodott, ahol főleg a büntetőeljárás előkészítő és perorvoslati szakának rendszereit, az igazságügyi továbbképzést és jogi szakoktatást vizsgálta. Hazatértét követően a *Collegium Hungaricum Szövetség* francia csoportjának vezetője lett, ennek tevékenységi köre kiterjedt a magyar-francia tudományos kapcsolatok ápolására, az ösztöndíjasok munkájának összefogására. Külföldi útjai során járt még Ausztriában, Németországban és Svájcban is.

1933. július 7-én egyetemi címzetes nyilvános rendkívüli tanári címet kapott Szegeden, innen 1940-ben távozott, amelynek egyik legfőbb indoka volt, hogy 1939-ben magyar királyi kúriai bírónak nevezték ki. Egy évvel később az egyetemi oktatás és a tudományos szakirodalom eredményes művelésének elismeréseként egyetemi címzetes nyilvános rendes tanári címet adományoztak számára.

1945-ben bírói pályája befejeződött, viszont oktatói tevékenységét tovább folytatta, egészen 1950-ig tanított a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen. 1950-ben visszavonult és 1968-ban bekövetkező haláláig nem is publikált.

³ ZEHERY 1924, 174. p.

⁴ Moór Gyula (1888–1950) jogász, jogfilozófus 1914-től az eperjesi jogakadémián tanár, majd 1918-tól a kolozsvári (később szegedi), 1929-től a budapesti egyetem nyilvános rendes tanára volt.

⁵ Ereky István (1876–1943) jogász, 1904-től az eperjesi jogakadémián tanár, 1909-ben a budapesti egyetemen magántanárrá képesítették. 1914-től a pozsonyi, majd 1921-től a szegedi egyetem nyilvános rendes tanára.

⁶ Heller Erik (1880–1958) büntetőjogász, egyetemi tanár, 1923-ban a budapesti egyetemen magántanári minősítést szerzett, 1925-től a szegedi, 1940-től a kolozsvári, 1944–1949 között pedig a budapesti egyetemen tanár.

⁷ Hacker Ervin (1888–1945) büntetőjogász, egyetemi tanár, 1919-ben a pozsonyi egyetemen lett a büntetőjog magántanára, 1920-tól a miskolci jogakadémia tanára, 1943–45 között pedig a debreceni egyetemen nyilvános rendes tanár.

⁸ Moór Gyula egyet. ny. r. tanár előadói jelentése. MNL Csongrád Megyei Levéltár Szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogi karának iratai 1924/25, VIII. 4.b, iktatószám: 82.

⁹ FARAGÓ MÉSZÁROS 1993, 6–7. pp.

II. Tudományos munkásság

Zehery Lajos érdeklődési köre rendkívül széles volt. Mélyrehatóan foglalkozott a büntető eljárással, jelentek meg munkái a büntető anyagi jog területéről, de részletesen foglalkozott a bírói fegyelmi joggal is. Zehery szakmai nagysága vitathatatlan, írói stílusát azonban többen kritikával illették. Lukáts Adolf Zehery habitációja alkalmával két munkáját véleményezte, az egyik *A vádalahelyezés a büntető perjog alapvető elveinek szolgálatában*, a másik pedig *A büntetőjogi beismerés*. Ezekkel összefüggésben Lukáts a következőket fogalmazta meg: „Mindkét munkának általános jellemzésül kénytelen vagyok – a szerző róvására ugyan, – megjegyezni, hogy mindkét munka oly magas régiókba emelkedő bölcselkedéssel van tele, amely filozofálás a nagyon egyszerű és könnyen megérthető két perrendi intézménnyel, amilyen a vádalahelyezés és a beismerés, semmi összefüggésben nincs,” és, hogy „ami a munkáiban előforduló felesleges szóáradatot és filozofálást illeti, annak tulajdonitom, hogy a szerző kezdő író, aki azt hiszi, hogy egy szép gondolatnak, egy szép eseménynek egy pár érthető szóval való kifejezése kevesebbet ér, mintha ugyanezeket a gondolatokat bőszes szóáradatban elmeríti, elhomályosítja és érthetlenné teszi.”¹⁰ Lukátshoz hasonlóan Finkey Ferenc¹¹ így vélekedik: „egészben véve mégis a kezdő íróval állunk szemben, aki még eléggé ki nem forrott kritikával, sokszor felesleges bőbeszédűséggel, itt-ott nehézkes stílussal adja elő mondanivalóit.”¹² Szintén ezekről a művekről írt véleményt Degré Miklós¹³ is. Degré úgy fogalmaz, hogy: „stylusa helyenkint nehézkes, szinte dagályos, nehezen érthető [...] Ha szerző igazi irodalmi sikerekre igényt tart: ajánljuk, törekedjék a stylusban világosságra, egyszerűsége. Közvetlenül szemé előtt látja a legszebb példát. Mert mestere, Finkey Ferenc fényes irodalmi sikereinek egyik fő titka az a világos irmodor, amely az olvasót magával ragadja.”¹⁴ Emellett azonban Degré szakmailag méltatja a fiatal szerzőt és műveit: „Meglépően sok ismeretet és mély gondolkozást árul el. Valószínű, hogy szerző a jövő jogász világban jelentékeny szerephez fog jutni.”¹⁵ Egy későbbi véleményében ennek beteljesülését konstatálja is Degré, viszont Zehery stílusának bonyolultságát és nehézkességét újfent kritikával illeti.¹⁶

Véleményem szerint Zehery munkáinak szépségét és jellegzetességét is adja egy-egy jogintézmény szigorú értelemben vett jogi elemzése mellett a kultúr- és társadalomtörténeti, jogfilozófiai valamint teológiai és szociológiai vetületű összetett vizsgálata, amelyet előszeretettel hangsúlyozott írásaiban.

¹⁰ Moór Gyula egyet. ny. r. tanár előadói jelentése. MNL Csongrád Megyei Levéltár Szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogi karának iratai 1924/25, VIII. 4.b, iktatószám: 82.

¹¹ Finkey Ferenc (1870–1949) büntetőjogász, bíró, koronaügyész, 1912-től a kolozsvári egyetem büntető eljárásjogi, 1915-től a pozsonyi egyetem büntetőjogi, 1921 és 1923 között a szegedi egyetem büntetőjogi tanáraként dolgozott.

¹² Moór Gyula egyet. ny. r. tanár előadói jelentése. MNL Csongrád Megyei Levéltár Szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogi karának iratai 1924/25, VIII. 4.b, iktatószám: 82.

¹³ Degré Miklós (1867–1945) büntetőjogász, bíró, 1906-tól a zalaegerszegi, 1911-től a győri törvényszék, 1914-től a budapesti központi járásbírószék elnöke, 1915–1921 között budapesti ítélőtáblai tanácselnök, 1921-től a budapesti ítélőtábla alelnöke, 1926 és 1937 között pedig elnöke volt.

¹⁴ DEGRÉ 1915, 462. p.

¹⁵ Uo. 462. p.

¹⁶ DEGRÉ 1922, 190. p.

Kiváló példaként szolgálnak erre a boszorkányhitről szóló, vagy éppen *Az öngyilkosság mint a társadalmi élet tömegjelensége* című tanulmányai is. Előbbi tanulmányában a Kúriának azt a határozatát vizsgálta, amely szerint „a Btk. 82. és 79. §-ban meghatározott beszámítást kizáró okok címén nem számítható be a cselekmény a csekélyebb műveltségű, babonára hajlamos vádlottnak, aki azt az eseményeknek a felizgatott lelkiállapot elképzelésével hajszálnyi pontossággal történt véletlen összetalálkozása folytán abban a téves hitben követte el, hogy emberéletet jogtalanul és közvetlenül fenyegető támadást hárít el. A vélt támadás megszüntetése után történt bántalmazás azonban már nem esik a Btk. 79. §-ban meghatározott beszámítást kizáró, illetőleg büntethetőséget megszüntető ok fogalma alá.”¹⁷

Zehery elemzését a boszorkányság fogalmának boncolgatásával, alkotóelemeinek kifejtésével kezdi, amelynek széleskörűen mutatja be kultúrtörténeti alapjait. Nevesíti többek között, a *maleficium* és a *striga* fogalmát, valamint részletezi ezek megjelenését a népi hiedelmekben és azt, hogy ez a folyamat hogyan vezet el bennünket a középkori boszorkányüldözésekig. Ezzel a fejtegetésével jut el addig a megállapításig, mely szerint a boszorkányhitnek „kultúrtörténeti jelentőségét nem tagadhatjuk meg.”¹⁸ A boszorkányhitből eredő boszorkányperek büntetőjogi konzekvenciái tetten érhetők a felvilágosodás szellemében lefektetett büntetőeljárás szabályokban, valamint egyéb anyagi jogi rendelkezésekben is, mint például a jelen tanulmányban boncolgatott – és *Zehery* véleménye szerint helyesen – a kúriai határozatban megállapítást nyert beszámítást kizáró okok kapcsán.

Zehery az öngyilkosság jelenségével foglalkozó tanulmányát szintén egy távolabbi elméleti síktól indítja, a vallásbölcseleti-történeti vizsgálódás, valamint a statisztikai adatok elemzése mellett nemzetközi összehasonlítással állapítja meg, hogy az öngyilkosságok száma az 1900-as évek elején növekvő tendenciát mutatott, ami megalapozta a téma aktualitását és tömegjelenséggént való kezelését.¹⁹ A statisztikai adatokból következtetéseket von le a nemek arányának, a korcsoportoknak, az urbanisztikai jellemzőknek, a családi állapotnak, a vallási felekezeteknek, a foglalkozási ágaknak valamint az egyes „fajoknak” és az öngyilkosság jellemzőire vonatkozóan. Megállapítja, hogy az ilyen jellegű statisztikai vizsgálódás kifejezetten nehéz, egyrésztől az öngyilkosság fogalmának tisztázatlansága miatt, másrésztől pedig azért, mert az öngyilkosság tényének megállapítása is bizonyítási nehézségekbe ütközik. Mindezekben túlmenően pedig módszertani problémát jelent, ha az öngyilkosságot pusztán mint a halál okát jegyzik, így az a halál-statisztika részeként szerepel, ennek eredményeként a megkísérelt öngyilkosságok száma ismeretlen marad.²⁰

Zehery megállapítja azt is, hogy az öngyilkosság jelenségéhez társadalmi szemlélettel kell fordulni, mivel „az öngyilkosság csak megjelenésének alakja szerint az egyéni élet ténye, tulajdonképpen azonban a társadalmi élet jelensége.”²¹ A jelenség vizsgálatát véleménye szerint hasonlóan szociológiai irányba kellene folytatni. Ennek okaként azt jelöli meg, hogy „a civilizált társadalomban túlnyomó a fásultság, az eszményi értékek iránt érzett lelkesedés hiánya, az élet értékeinek lebecsülése, a szellemi kimerülés, az

¹⁷ ZEHERY 1929, 113. p.

¹⁸ Uo. 118. p.

¹⁹ ZEHERY 1926. 1. p.

²⁰ Uo. 5–6. pp.

²¹ Uo. 1. p.

*erkölcsi fáradság. Ennek pedig éppen a félműveltség és az erkölcsi érzéketlenség az előidézője, amely miatt nem jut el a civilizált társadalom az értelmi és erkölcsi összhangon felépülő egységes és egészséges világszemlélethez. Ez az a mélyreható ok, minden öngyilkosság tulajdonképeni rugója, amely végeredményben nem egyéb, mint a lélek elfűlülése, a vallásos hit lerombolása.*²²

1. A büntetőjogi beismerés

Zehery eljárásjogi írásai közül *A büntetőjogi beismerés* című monográfiáját emelném ki, amelynek indoka az, hogy erről a tanulmányról több szakember tollából is született kritika, köztük volt Moór Gyula és Degré Miklós is.

Az említett monográfia öt fejezetből áll. Az első fejezet a beismerés fogalmával foglalkozik. Ő maga a következőképpen határozta ezt meg: „*A beismerés a terheltnek az a nyilatkozata, amellyel valamely bűncselekmény tényálladási elemeinek általa történet megvalósítását igaznak jelenti ki.*”²³ Ezzel összefüggésben Zehery több szerző fogalom meghatározását elemzi, és illeti kritikával.

A második fejezetben Zehery a beismerés történeti fejlődéséről ír. Bőségesen és részletesen foglalkozik a jog őskorával, a római, ősi germán, kánon, német, francia, angol és a régi magyar joggal. A fejezet létjogosultságát azzal támasztja alá, hogy „*tudományosan megállapított és gyakorlatilag állandóan érvényesülő igazság az, hogy minden jelenség, minden fogalom jelenbeli lényegének hű megismerése a történelmi fejlődés ismerete útján történhet.*”²⁴ A történeti fejlődéssel összefüggésben kiemeli, hogy a beismerés jogi megítélése eltérően alakul a vád-, nyomozó-, illetve vegyes büntetőeljárás rendszerének gondolatvilágában. A fejezet kapcsán Degré a következőképp nyilatkozik: „*A történeti fejlődést vázoló fejezet a műnek egyik legértékesebb és legérdekesebb része. Látszik, hogy szerző alapos jogtörténeti tanulmányt végzett, teljes mérvben ura a történeti anyagának s ezt az anyagot az irányadó szempontok helyes kidomborításával tárja az olvasó elé. Áttekinthető képet nyújt a jogfejlődéséről a legkezdetlegesebb állapottól a mai nemes és tisztult felfogásig.*”²⁵

Zehery a második fejezetben vizsgálat tárgyává teszi a beismerés fogalmának alanyi oldalát. Itt a beismerés definíciójából indul ki, vagyis, hogy beismerés a terheltnek olyan nyilatkozata, „*amellyel igaznak jelenti ki azt, hogy a bűncselekményt elkövette.*”²⁶ Ebből következik, hogy a beismerést a terheltnek „öntudatos” állapotban kell megtenni, amely egyenlő azzal, hogy rendelkezik a megfelelő beszámítási képességgel. Ez azt jelenti, hogy a terhelt a beismerés megtételekor zavartalan elmeállapotban legyen, álljon fenn az észlelési és közlési képessége, valamint emlékezete tiszta és világos legyen. Ebből következik továbbá azt is, hogy „*az öntudatlan állapot különböző válfajai kizárják a lehetőségét annak, hogy az ilyen állapotban tett nyilatkozat büntetőjogi beismerésképpen*

²² ZEHERY 1926, 14–15. pp.

²³ ZEHERY 1921, 561. p.

²⁴ Uo. 569.p.

²⁵ DEGRÉ 1922, 191. p.

²⁶ ZEHERY 1922, 53. p.

értékelhető legyen. Köztudomás szerint ilyen állapotok: a részegség, az álom, vagy az ugynevezett hipnotikus kábultság, az elmebetegség.”²⁷

A beismerés akarati és tudati oldalának vizsgálata során Zehery megállapítja azt is, hogy a beismerés csak szándékos lehet, a gondatlan beismerés kizárt. A beismerő, ugyanis meg akarja tenni a kijelentést és tudja azt is, hogy ez a nyilatkozata hogyan kapcsolódik a külvilághoz, mire vonatkozik, milyen következményekkel járhat eljárás-jogi és anyagi jogi szempontból.²⁸

Ezeket a megállapításokat követően Zehery részletesen foglalkozik a beismerés motívumaival, amelyeket három csoportba sorol. Vannak olyanok, amelyek megegyeznek az erkölcsi jóval és ennek követelményével, ide sorolja a lelkiismeretet, a becsületérzést, a szerelmet, a szeretetet, a barátságot, a nemzeti érzést, politikai, vallási és tudományos fanatizmust, valamint a megbánást. A második csoportba tartoznak azok, amelyek szembe helyezkednek az erkölcsi jó fogalmával, itt nevesíti az egyéni érdeket, a haragot, gyűlöletet, irigységet és a bosszút. A harmadik csoportba pedig azokat a motívumokat helyezi, amelyek nem tartoznak az erkölcsi megítélés körébe, ilyenek a kényszer, a lelki kényszer és az ezáltal okozott félelem. A motívumok kiemelésével és értelmezésével kívánja Zehery hangsúlyozni, hogy „az emberi akarat nem kizárólagosan értelmi mozzanatok összetétele, hanem motorikus színezetű elemek foglalata is.”²⁹ Véleménye szerint a motívumok értelmi és érzelmi mérlegelésével születik meg a terheltben a végleges döntés a beismerésre vonatkozóan. „A motívumok az értelem és érzelem mérlegén át értékelés alá esnek, s az akarat és elhatározás abban az irányban jön létre, amelyik az egyéniség összes tényezőinek alapján, a fennfőgő eset körülményeihez képest, sulyra és jelentőségre nézve fontosabbnak mutatkozik.”³⁰

A beismerés másik oldala a tárgyi oldal, erről értekezik Zehery monográfiájának negyedik fejezetében. Ebben alapvetően magával a kijelentés mibenlétével foglalkozik. Ezzel összefüggésben a következő kérdéseket teszi fel: „vajjon ennek a kivetített emléképnek mi a forrása. Érzékelés, avagy érzés útján jön-e létre? A lélek belső világából indul-e ki, vagy a külvilág valamely eseményének képzeletbeli foglalata? A külvilági esemény és a kijelentő milyen vonatkozásban állanak egymással?”³¹ Az érzés, valamint a belső motívumok létjogosultságát már a harmadik fejezetben kifejtette Zehery, itt pedig megállapítja, hogy a kijelentés egyik legfontosabb forrása az észlelés. Ez az a folyamat, ami alapján az egyén képet alkot a külvilág történéseiről, eseményeiről. „Az észlelés eredményeképpen előáll a külvilági esemény emlékképe: a térbeli és időbeli vonatkozások – mondhatnám – egy síkban összesűrítettnek, s ennek a komprimált összességnek ismételtelen a térbe való kivetítése történik közlés útján.”³²

Moór a harmadik és negyedik fejezetek címválasztásával összefüggésben megfogalmazza, hogy a szerző nem a beismerés fogalmának alanyi és tárgyi oldalát veti vizsgálat alá, hanem kifejezetten a beismerést, így a címadás véleménye szerint nem helytálló. A fentiekben említett elemzési szempontok kapcsán pedig azt írja, hogy „a beismerés ezen

²⁷ Uo. ZEHERY 1922, 55. p.

²⁸ Uo. 54–57. pp.

²⁹ Uo. 101. p.

³⁰ Uo. 102. p.

³¹ Uo. 165. p.

³² Uo. 165. p.

kettős szempontból való tárgyalásánál a legrészletesebben a beismerés motívumaival foglalkozik, ami inkább szociológiai mint jogászai színezetet kölcsönöz a fejtegetéseinek.”³³

Az utolsó fejezetben *Zehery* a beismerés eljárásjogi értékelésével foglalkozik. Itt a beismerést bizonyítékként határozza meg, hiszen alkalmas a bírói mérlegelés körében arra, hogy a bírói meggyőződést erősítse vagy gyengítse egyik vagy másik irányba, és ezzel hozzájáruljon a per előre viteléhez, végső soron pedig az ítélet meghozatalához. „*A beismerést tehát bizonyítéknak tartjuk, amennyiben a bíró észlelése alá bocsát tényeket, amelyek a terhelt közvetlen cselekvőségének eredményei, vagy tevékenységének a külvilághoz kapcsolódó hatásai. Kétségbenvonhatatlan, hogy e mozzanatok a terhelt ártatlansága, vagy bűnössége kérdésében képződő értékítéletének jelentős elemei; s hogy ezek a ténybeli mozzanatok a terhelt előadása útján kerülnek a bíró észlelésének körébe.*”³⁴ Ezzel összefüggésben rávilágít arra is, hogy ez a kijelentés a polgári perben vitatható, itt pedig hivatkozik *Magyary Géza*³⁵ és *Plósz Sándor*³⁶ közötti véleménykülönbségre a beismerés bizonyítékként való értékelése kapcsán.³⁷ Ebben a fejezetben kifejtett legfontosabb megállapításával mind *Moór*, mind pedig *Degré* teljes mértékben egyetért, viszont kritikájuk összegzésében eltérően nyilatkoznak a műről. Míg *Degré* „a legteljesebb elismerés hangján” nyilatkozik, addig *Moór* a következőket írja: „szerző [...] mindenütt igyekszik munkájában a vonatkozó irodalmat gondosan felhasználni, és igen figyelemre méltó lojalitással többnyire csatlakozik az uralkodó irodalmi felfogásokhoz. Minthogy munkájában sok eredetiséget nem bírtam felfedezni, nem tartom indokoltnak, hogy kritikai méltatásával bővebben foglalkozzam.”³⁸

2. A „bíráskodás jóságának biztosítása”, avagy a bírói fegyelmi jog

Zehery a fegyelmi jogról szóló tanulmányaiban a fegyelmi jog reformjáról értekezik, amelynek fontos történeti előzményét az 1869: IV. törvénycikk jelenti. Ez valósította meg az igazságszolgáltatás, valamint a közigazgatás egymástól való elválasztását, továbbá kimondta a bírói függetlenség elvét, amelyből számos további alapelv származik. Szorosan ide kapcsolódik a bírói felelősség kérdése is, amelyet *Zehery* a „bíráskodás jósága” alkotmányos követelményből vezet le. „*A bíráskodás jóságának biztosítására hivatott államhatalmi működés rendeltetésükhöz képest határozza meg a bíráskodás jóságának biztosítására alkalmas eszközöket. Ezek között az eszközök között voltaképpen végső helyet foglal el a fegyelmi jog, arra az esetre, ha a cél elérésére rendelt megelőző eszközök alkalmazásával adott esetben nem volna megfelelően biztosítható a szóbanlevő*

³³ Moór Gyula egyet. ny. r. tanár előadói jelentése. MNL Csongrád Megyei Levéltár Szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogi karának iratai 1924/25, VIII. 4.b, iktatószám: 82.

³⁴ ZEHERY 1922, 228. p.

³⁵ *Magyary Géza* (1864–1928) perjogász, egyetemi tanár, 1890-től a kecskeméti jogakadémián a római jog tanára, 1893-tól a nagyváradai jogakadémián a kereskedelmi jog, váltójog és a perjog tanára, 1895-től a budapesti egyetem magántanára, majd 1905–1928 között ugyanitt a perjog nyilvános rendes tanára.

³⁶ *Plósz Sándor* (1846–1925) perjogász, egyetemi tanár, igazságügyminiszter, 1872–81 között a kolozsvári egyetemen tanár, 1881 és 924 között a budapesti egyetem tanára.

³⁷ ZEHERY 1922, 229. p.

³⁸ Moór Gyula egyet. ny. r. tanár előadói jelentése. MNL Csongrád Megyei Levéltár Szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogi karának iratai 1924/25, VIII. 4.b, iktatószám: 82.

államhatalmi feladat.”³⁹ Ennek szabályozására született meg az 1871: VIII. törvény-cikk, amelynek reformját Zehery a megalkotást követően hatályba lépett jogszabályok miatt indokoltak véli.

Zehery a fegyelmi joggal összefüggő kérdéseket szorosan együtt vizsgálja és értelmezi a büntetőjoggal. Ennek megfelelően a témában született tanulmányait jogfilozófiai távlatok boncolgatásával kezdi, amellyel utalni kíván a büntetőjog és a fegyelmi jog szoros kapcsolatára. Véleménye szerint a két terület egy töről fakad, amelynek közös alapját képezi az ősi szabályellenesség, az erre adott válaszreakció, valamint a reakció gyakorlója, vagyis az állam. Ehhez szorosan kapcsolódik továbbá a közösség fogalma, amely körében olyan közösségek jönnek számításba, amelyek megfelelő működését az állam szabályozza.⁴⁰ A büntetőjog és fegyelmi jog közös természetéhez kapcsolódik továbbá a vétkesség fogalma is. Ugyanis a büntetendő cselekmény vétkes jogellenesség, míg a fegyelmi vétség egy vétkesen elkövetett kötelezettségzegés.

Habár sok hasonlóságot mutat a két terület Zehery mégis hangsúlyozza a büntető, valamint a fegyelmi bíráskodás szabályainak éles elkülönítését, amelynek elvi alapját az eltérő célokkal magyarázza. „*A büntető igazságszolgáltatás feladata az állam életrendjének biztosítása, a fegyelmi bíráskodás feladata pedig bizonyos közösségek szolgálati vagy hivatásbeli működéséhez feltétlenül szükséges rend biztosítása.*”⁴¹ Ebből adódóan az eltérő szabályok megalkotása megalapozott, viszont nem lehet kizárni azt, hogy az egyik területen bekövetkező változások hatással lesznek a másikra, így Zehery a témában született tanulmányaiban törekszik a büntetőjog és fegyelmi jog fejlődésére ható tendenciák és eszmék párhuzamos bemutatására.

Zehery *A bírói fegyelmi jog reformja* című tanulmányában alapvetően három síkon vizsgálja és tartja fontosnak a reformokat. Vizsgálja az anyagi jogi és eljárásjogi problémákat, valamint a szervezeti struktúrában fennálló visszasságokat. Anyagi jogi szempontból problematikusnak tartja, hogy a Csemegi-kódex hatályba lépését követően a hivatali büntettek körét szűkebbre szabták annál, mint ahogy az az 1871: VIII. törvény-cikkben szerepelt, ennek rendelkezéseit pedig hatályon kívül helyezték, így az elkövetési magatartások azon fajtái, amelyek célja illetéktelen haszon szerzése vagy jogtalan kár okozása büntetlenül maradtak.⁴²

A vétkességhez kapcsolódóan megállapítja, hogy fontos különbség a büntetőjoghoz képest, hogy a fegyelmi jog esetében a vétkesség mellett bizonyos esetekben érvényesülnie kellene a tárgyi felelősség elvének is, mégpedig olyan esetekben, amikor valaki „*véletlenül válik alkalmazatlanná az alkalmazásánál fogva őt terhelő közszolgálati kötelességek teljesítésére.*” Zehery itt utalást tesz az individuális és univerzális elv szintézisére, ezekre levetítve ugyanis a vétkességen alapuló felelősségre az individuális, míg a tárgyi felelősségre az univerzális elv jellemző.⁴³ Ennek a szintézisnek meg kell jelennie a jogkövetkezményekkel összefüggésben is.⁴⁴

³⁹ ZEHÉRY 1935, 325. p.

⁴⁰ Uo. 322–323. pp.

⁴¹ ZEHÉRY 1940b, 104. p.

⁴² ZEHÉRY 1935, 326. p.

⁴³ Uo. 332. p.

⁴⁴ Uo. 333. p.

Anyagi jogi szempontból taglalja továbbá azt is, hogy a fegyelmi felelősségre vonás alapjául szolgáló tényállásokat nem kell olyan kimerítő részletességgel meghatározni, mint ahogyan azt a büntetőjog megköveteli. Ez már csak azért sem lehetséges, mert a fegyelmi felelősség alapját képező kötelezettségszegések a legkülönfélébbek lehetnek, így azokat esetenként kell vizsgálni, így válnak meghatározhatóakká.⁴⁵

Az eljárásjogi aspektusok szempontjából Zehery kritikával illeti, hogy az eljárás túlságosan hosszadalmas, valamint véleménye szerint a védelejtést ki kellene zárni. Ezt azzal az elvi fejtegetésével támasztja alá, hogy a fegyelmi eljárás középpontjába a bíróságot kellene állítani, ezáltal nem megengedhető, hogy a vádló önhatalmúan a bíró elől elvonhassa az ügyet. E helyett inkább a vádló a terhelt felmentését indítványozza, így az érdemi döntés a bíróság kezében maradhat.⁴⁶

A bíróság függetlenségének elvéből következik az is, hogy a fegyelmi bíraskodás egy független szervezeti struktúrában működik, külön erre a célra szervezett fegyelmi bíróságok. Zehery szerint „a fegyelmi bíraskodás jósága végett szükséges szakszerűség, rátermettség, állandóság és egyöntetűség biztosítása érdekében mellőzni kell a fegyelmi bíróságok alakításánál a sorsolást és a választás rendszerére kell áttérni az egész vonalon, a fegyelmi bíróságokat pedig nem évenként, hanem legfeljebb háromévenként kell újjáalakítani s az újjáalakításnál biztosítani kell az előző tagok újraválaszthatását.”⁴⁷

A későbbi reformokra reflektáló *A büntetőjog és a fegyelmi jog kapcsolatai* című tanulmányában üdvözli a fegyelmi eljárás leegyszerűsítését, ezzel együtt pedig az egyfokú perorvoslati rendszer intézményének a megvalósítását, amely véleménye szerint kiváló példaként szolgálhat a bünvádi eljárás körében is. „Különös fontosságúak legújabb fegyelmi jogszabályaink eljárási rendelkezései a bünvádi eljárás körébe felmerült és megvalósításra váró reformtörekvések szempontjából [...] a bünvádi eljárás körében mondhatni egyhangú lelkesedéssel kívánt s legjelentősebb reformtörekvés az egyfokú perorvoslat intézményének megvalósítása.”⁴⁸

Pozitív változásnak tartja továbbá a szabályozás azon módosítását, amely egyértelműen lefekteti a tárgyi felelősség alapjait, amely az univerzalizmus elvének érvényesülését jelenti. Megvalósult továbbá a fegyelmi vétség tényállásának rugalmasabb és általánosabb meghatározása is, amely mellőzi a részletezést és taxációt. Zehery véleménye szerint ez annak az uralkodó jogpolitikai nézetnek köszönhető, amely a bírói mérlegelésnek igyekszik nagyobb teret engedni azzal, hogy rugalmasabb szerkezetben kívánja meghatározni a büntetőjogi tényállásokat. Azzal együtt, hogy a fegyelmi vétség tekintetében helyesli, a büntetőjog vonatkozásában ellenzi ezt az irányt.⁴⁹

Összegzésében helyesli azt a jogfejlődési irányt, ami az individualista szemlélet mellett teret enged az univerzalista megközelítésnek – hasonló véleménnyel van az anyagi jogban bekövetkezett szemléletváltással kapcsolatban is – valamint utal arra, hogy a büntetőjogi reformtörekvések már bizonyos tételes jogszabályokban adva vannak, így például a fegyelmi jogban is.⁵⁰

⁴⁵ Uo. 333. p.

⁴⁶ Uo. 335. p.

⁴⁷ Uo. 333. p.

⁴⁸ ZEHERY 1943c, 17. p.

⁴⁹ Uo. 9–10. pp.

⁵⁰ Uo. 23. p.

3. A büntetőjog fejlődési irányai Zehery szemléletében

Zehery Lajos több tanulmányában foglalkozik a büntetőjog rendszerének fejlődési tendenciáival és az ebből eredeztethető – főképpen szankciótani és büntetés-végrehajtási – fejleményekkel. Ennek áttekintését nemcsak hazai szinten teszi meg, hanem görcső alá veszi egy 1943-ban született tanulmányban a nemzetközi börtönügyi kongresszusok munkáit is. A téma-releváns anyagi jogi kérdések megközelítését tőle megszokott módon igen távolról kezdi és komplex elméleti fejtegetésekbe bocsátkozik.

Zehery két alapvető egyetemes szemléletet nevesít rendszeresen, egyfelől az individualizmust, másfelől pedig az univerzalizmust. Ezeket politikai eszmeáramlatokkal is összekapcsolja, az előbbit a politikai liberalizmussal, amely az egyénből indul ki, annak szükségleteit kívánja kielégíteni, míg az utóbbit a konzervativizmussal, amely az egész, a közösség rendjére helyezi a hangsúlyt.⁵¹ Ennek a megközelítésnek a fontosságát Zehery abban látja, hogy a büntető jogrendszer egészét felölelő szabályozást vezérlő szemlélet elemzését csak az adott korszak erkölcsi, társadalmi, gazdasági és politikai berendezkedésének figyelembe vételével együtt lehet megtenni.⁵²

Zehery megállapítja, hogy a Csemegi-kódex az individualizmus szellemében íródott, viszont a későbbi büntető novellák módosító és kiegészítő szabályai egyre inkább az univerzalista szemlélet előtérbe kerülését jelzik. Kitűnő példája ennek a gyermekek és fiatalok büntetőjogi elbírálására és javító védelmére vagy a közveszélyes munkakerülőkre és a megrögzött büntetésekre vonatkozó szabályozás.⁵³ Zehery szerint ugyanez az irány figyelhető meg a büntetőeljárás területén is.⁵⁴

Hasonló változások érzékelhetőek nemzetközi szinten is. „A nemzetközi börtönügyi kongresszusok munkálatai a XIX. század második felének közepén indultak meg, amikor az új életre kelt, vagy újszerűen berendezkedett államok az úgynevezett liberalizmus eszmekörében alkották meg politikai és gazdasági szervezetüket és ugyanez az életelv minden vonatkozására. Ugyanez az elv érvényesült a büntetőjogrendszerek tekintetében is.”⁵⁵ Később azonban – a hazai tendenciához hasonlóan – az univerzalista eszmék egyre inkább beépülnek a büntetőjog szabályaiba. Példaként szolgál erre a munkakerülők és csavargók helyzetének előtérbe kerülése, ezzel foglalkozott például az 1895-i párizsi kongresszus is. Itt mondják ki, hogy a társadalomnak joga és egyben kötelessége a munkátlanság elhárítása. Az említett eszmeáramlat eredménye az is, hogy előtérbe került az iszákos büntetéseket büntetőjogi megítélésének kérdése is, amely először az 1890. évi szentpétervári kongresszuson merült fel. Ezt követően ez a kérdés rendszeres témája a kongresszusoknak, amelyek az iszákos büntetéseket biztonsági gyógyító letartóztatását is kilátásba helyezték.⁵⁶ A téma közvetlenül kapcsolódik a társadalom egészségének büntetőjogi védelméhez. Zehery ennek a kérdésnek egy külön tanulmányt szentel, ahol egyértelműen univerzalista felfogást képvisel. „Az univerzalizmus társadalompolitikai vonalon a társadalom legszélesebb rétegeinek jólétét, vagy legalábbis jobblétét kívánja

⁵¹ ZEHÉRY 1940a, 8. p.

⁵² Uo. 5. p.

⁵³ Uo. 9–10. pp.

⁵⁴ Uo. 11. p.

⁵⁵ ZEHÉRY 1942, 7. p.

⁵⁶ Uo. 9–12. pp.

valóra váltani. Az univerzalizmus lényegéhez tartozik tehát a népesség egészségének emelése. Az univerzalizmus elvét érvényesítő állam a büntetőjogi szabályozás körében is az összesség egészségét védi akkor, amikor az egyén egészségét sértő vagy veszélyeztető cselekményekhez fűz büntetőjogi következményeket; logikai szükségszerűséggel büntetés alá kell tehát helyezni az olyan cselekményeket, amelyek – tekintet nélkül arra, hogy egyes egyénekre járnak-e jogsérelemmel – alkalmasak az összesség egészségének megtámadására.”⁵⁷

Zehery a büntetőjogrendszert átható eszmékkel összefüggésben egyfajta „vegyes” álláspontot képvisel, véleménye szerint ugyanis a hazai büntetőjogi szemléletben az individuális és univerzális elv szintézise, egészséges egyensúlya jelenik meg. Ennek az egyensúlynak a fenntartása pedig „ezenül is féltve őrzött kincs kell hogy legyen a magyar jogalkotásnak.”⁵⁸ Ezt a szintézist nevezi Zehery univerzalisztikus célú individualizációnak, amelynek fogalmát a következőképpen írja körül: az „[...] individualizáció nem azt jelenti, hogy a büntető hatalmat gyakorló állam az egyéniség félreértett tisztelete alapján túlhaladott és céltüvesztett engedékenységgel szervezi meg a büntetésekkel szemben alkalmazott bánásmódot, hanem azt jelenti, hogy a társadalom okos és hatékony védelme érdekében az állam nem a büntetendő cselekmény, hanem a büntetett ellen harcol, tehát a büntetettnek mint cselekvő személynek, mint egyéniségnek figyelembevétel alapján teszi meg mindazt, ami a társadalom egészséges védelme érdekében szükséges.”⁵⁹

Az idő előrehaladtával Zehery ezt a szemléletet a szociális eszmének nevezi. A fogalom fejtegetésének kiinduló alapja az emberi eszmény. „Az emberi eszmény megvalósítása olyan életelveknek, az emberi cselekvésre vonatkozó olyan egyetemes normáknak a megállapítását jelenti, amelyek szerint kell megnyilvánulnia az ember érzületének és cselekvésének.”⁶⁰ Zehery szerint az emberi eszmény megvalósításának eszköze és módja a munka. Az egyén és a közösség viszonya a munkán, munkavégzésen alapszik oly módon, hogy az egyén kötelessége a közösség számára hasznos munka elvégzése, míg a közösségnek kötelessége ennek a munkavégzésnek a megkövetelése, tehát olyan életviszonyok teremtése, ahol a munka elvégzése lehetővé válik. A kötelességteljesítés mellett az egyén és a közösség viszonyát meghatározza a felelősség. Az egyént felelősség terheli azzal a közösséggel szemben, amelyhez tartozik, a másik oldalról pedig a közösséget is felelősség terheli az azt alkotó egyénekkal szemben. Ezt tartja Zehery a szociális eszme alapjának, amelynek büntetőjogi vetületét a következőképpen határozza meg: „A szociális eszme tehát a büntetési rendszer szempontjából azt a következményt támasztja, hogy a büntetési rendszer a fogalmi elemét alkotó igény eszmekörében: alkalmas legyen az igazság érvényesítésére, a szolgálat eszmekörében: alkalmas legyen a közösség érdekeinek megoltalmazására, az emberbaráti szeretet eszmekörében pedig: alkalmas legyen a büntetett emberminőségének figyelembevételére.”⁶¹ Zehery így a büntetés kettős célját fogalmazza meg, egyrésztől nevesíti az igazságos megtorlást, valamint a büntettek megjavítását.⁶²

⁵⁷ ZEHERY 1941, 194. p.

⁵⁸ ZEHERY 1940a, 16. p.

⁵⁹ ZEHERY 1942, 16. p.

⁶⁰ ZEHERY 1943a, 257. p.

⁶¹ ZEHERY 1943b, 10. p.

⁶² Uo. 9–10. pp.

4. Összegzés

Zehery Lajos munkáit elemezve megállapítható, hogy érdeklődési köre rendkívül széles volt, tudományos fejtegetései túlmutattak a szigorú értelemben vett dogmatikai elemzésen, tanulmányainak érzékelhető célja, hogy a jog reflektáló és az adott társadalmi szükségletekhez idomuló természetét hangsúlyozza. Írói stílusa megosztó volt, viszont egyediségéhez nem férhet kétség. Élete során több mint 70 tanulmányt írt a legkülönfélébb témákban, oktatói tevékenysége pedig fontos szerepet játszott a szegedi jogi kar életében, ahol 18 évig aktív oktatói tevékenységet folytatott. Széles látóköre pedig visszatükröződött az általa meghirdetett kurzusok sokszínűségében is. Mindezekon túlmenően gyakorló jogász tevékenysége, közéleti szerepvállalása és szerkesztői tevékenysége is kiemelkedő volt. Mindezek tükrében megállapítható, hogy „Zehery Lajos azok közé tartozik, akiket méltatlanul felejtett el az utókor, és akinek élete, tudományos, oktatói és gyakorlati tevékenysége jóval nagyobb figyelmet és elismerést érdemel.”⁶³

III. Fontosabb művei

A vádalahelyezés a büntető perjog alapvető elveinek szolgálatában tanulmány a büntető perjog köréből. Ajtai Nyomda. Kolozsvár, 1915.

A büntetőjogi beismerés. Tanulmány a büntetőperjog köréből. Magyar Jogi Szemle 1921/9. sz.: 560–573. pp.; 10. sz.: 636–645. pp.; 1922/1. sz.: 34–58. pp.; 2. sz.: 97–112. pp.; 3. sz.: 163–176. pp.; 4. sz.: 226–240. pp.; 5. sz.: 291–298. pp.

Az öngyilkosság mint a társadalmi élet tömegjelensége. Stephaneum. Budapest, 1926.

Anyagi és alaki büntetőjog. Danubia. Pécs, 1927.

A büntetőjogi perorvoslati rendszer reformja. Szeged Városi Nyomda. Szeged, 1932.

Gondolatok a büntetőjogi perorvoslati rendszer megjavításáról. Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok 1933/1. évf. 33. sz. 368–391. pp.

A bírói fegyelmi jog reformja. Szeged Városi Nyomda. Szeged, 1935.

A bűnvádi eljárás és a közigazgatás kapcsolatai. Miskolci Jogászélet 1936/5-6. 65–69. pp.; 1936/7-8. 97–104. pp.

Fegyelmi jogunk legújabb alkotásai a büntetőjogi reformtörekvések tükrében. Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok 1940/8. évf. 29-30. sz. 101–120. pp.

A társadalom egészségének büntetőjogi védelme. Társadalomtudomány 1941/2. 188–216. pp.

A büntetési rendszer főbb kérdései a nemzetközi börtönügyi kongresszusok munkájában. Hungária Nyomda. Budapest, 1942.

A büntetőjog és a fegyelmi jog kapcsolatai előadás 1941. febr. 4-én. Hungária Nyomda. Budapest, 1943.

A szociális eszme érvényesülése büntetési rendszerünkben. Társadalomtudomány 1943/3. 161–179. pp.

⁶³ FARAGÓ MÉSZÁROS 1993, 5. p.

Az emberi eszmény erkölcsi alapelvei a kálvinizmus eszme körében. Protestáns Szemle 1943/52. 257–264. pp.

A boszorkányhit. Büntető Jog Tára 1929/81. 113–119. pp.

A büntetőjog új irányai. Stephaneum. Budapest, 1940a.

Az öngyilkosság mint a társadalmi élet tömegjelensége. Stephaneum. Budapest, 1926.

Fegyelmi jogunk legújabb alkotásai a büntetőjogi reformtörekvések tükrében Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok 1940b/8. évf. 29-30. sz. 101–120. pp.

Zehery Lajos műveinek részletesebb bibliográfiája:

FARAGÓ MÉSZÁROS JUDIT: *Zehery Lajos élete és munkássága (1893–1968).* Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Juridica et Politica. Szeged, 1993. 14–17. pp.

IV. Irodalomjegyzék

DEGRÉ MIKLÓS: *A vád alá helyezés a büntető perjog alapvető elveinek szolgálatában.* Bűnügyi Szemle 1915/3. 461–462. pp.

DEGRÉ MIKLÓS: *Zehery Lajos tanulmánya a büntetőjogi beismerésről.* Jogállam 1922/21. 189–192. pp.

FARAGÓ MÉSZÁROS JUDIT: *Zehery Lajos élete és munkássága (1893–1968).* Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Juridica et Politica. Szeged, 1993. 5–17. pp.

Levéltári forrás

MNL Csongrád Megyei Levéltár Szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogi karának iratai 1924/25, VIII. 4.b, iktatószám: 82.